

Література:

1. Беседа В.В., Романчик О. П. До питання оцінки фізичної підготовленості дітей дошкільного віку / Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам.-Под.: Медобори-2006, 2012. – Вип. 19. – Ч.2. – С. 237-238, 273.

2. Головчиц Л. А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: Учеб. Пособие для студ. высш. уч. завед. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.–304с. – С. 161-169.

3. Коржова А. А. Физическое воспитание детей с нарушениями слуха // Дошкольное воспитание аномальных детей / Под ред. Л. П. Носковой. – М.: Просвещение, 1993. – 224 с.

4. Про світ дітей з особливими потребами / Упоряд. Шнайдер В. І. – Ка'мянець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – С. 110-112.

5. Сурдопедагогика: учебник для студ. высш. пед. завед. / Под ред. Е. Г. Речицкой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 655 с.

6. Сурдопедагогика: учебник для студ. высш.учеб. заведений/ Людмила Витальевна Андреева; Под науч. ред. Н. М. Назаровой, Т. Г. Богдановой. – М.: Изд. центр «Академия», 2005.

УДК: 376-056.36:376.091.33-027.22:331.103.252

Рецензент: Г. М. Мерсіянова,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ОРГАНІЗАЦІЯ УРОКІВ СОЦІАЛЬНО ПОБУТОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ В СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

Н. А. Ярмола

У статті представлені теоретичні та практичні аспекти організації уроків соціально-побутового орієнтування, спрямованих на формування естетичного смаку у розумово відсталих учнів.

Ключові слова: соціально-побутове орієнтування, естетичний смак, естетичне виховання.

Организация уроков социально-бытовой ориентации в специальных школах для умственно отсталых детей

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты организации уроков социально-бытовой ориентации направленных на формирование эстетического вкуса умственно отсталых школьников.

Ключевые слова: социально-бытовая ориентировка, эстетический вкус, эстетическое воспитание.

Organization of lessons of social orientation in the special schools for retard children

In the article the theoretical and practical aspects of organization of lessons of социально-бытовой ориентации are examined sent to forming of aesthetic taste mentally backward schoolchildren.

Keywords: social orientation, aesthetic taste, aesthetic education.

Організація уроків соціально-побутового орієнтування спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів передбачає формування у розумово відсталих учнів навичок життєвої

та соціальної компетенції з подальшим включенням школярів у соціальне середовище. Успішна адаптація та соціалізація розумово відсталих учнів не можлива без естетичного їх виховання, складовою якого є формування естетичного смаку.

Розвиток естетичного смаку у розумово відсталих учнів є однією із складових естетичного виховання у спеціальній школі, адже розвинутий естетичний смак є показником естетичного та загального розвитку людини, частиною загальної системи гармонійного виховання. Виховуючи у розумово відсталих підлітків естетичний смак, ми маємо на увазі смак, який ґрунтується на суспільно прийнятих нормах та поняттях, тобто на тих категоріях, які допоможуть дитині відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах система естетичного виховання реалізується в навчально-виховному процесі, що здійснюється на уроках та в позаурочний час. В ході систематичної та цілеспрямованої роботи перш за все відбувається сенсорний розвиток учнів, що є підґрунтям їх розумового розвитку. Під впливом естетичних засобів, які впливають на відчуття дитини, може активізуватися пізнавальна діяльність, завдяки чому покращується якість сприйняття та уявлення. Як зазначає В. Воронкова, «чем выше качество восприятия, тем ярче и богаче впечатления» [1].

Соціальна інтеграція та адаптація розумово відсталих учнів є одними із основних завдань спеціальної школи. Успішне вирішення в значній мірі залежить від соціально-побутової компетентності людини, його здатності самостійно організувати свій побут. Саме тому, підготувати кожну дитину до самостійного, незалежного від допомоги оточуючих життя, є головним завданням спеціальної школи. Підготовка дітей з вадами інтелектуального розвитку до самостійного життя, організації власного побуту, шляхом формування у них відповідних знань та практичних умінь, а також навичок життєвої та соціальної компетентності: виконання норм і правил культурної поведінки в суспільстві, родині, їх естетичного розвитку вирішення життєво необхідних побутових завдань, а саме: догляд за житлом та одягом, харчування, лікування, забезпечить повноцінну соціальну адаптацію дитини в суспільстві [1,2, 3, 4,5].

Соціальна адаптація є одним із механізмів соціалізації особистості, яка дозволяє активно включати соціальні структури, тобто посильно приймати участь у роботі і суспільному житті, долучатися до соціального та культурного життя, влаштовувати свій побут відповідно до естетичних еталонів прийнятих у суспільстві. Влаштування побутових умов: придбання меблів, посуду, прикрас для будинку, створення особистої бібліотеки, організація харчування – все це безпосередньо відповідає смакам членів конкретної родини, або спільноти. Повсякденна свідомість визначає і характер розваг, стосунків з навколишнім мікросередовищем.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей навички організації побуту та соціальної адаптації в соціумі учні отримують на уроках соціально-побутового орієнтування. Оскільки цей навчальний предмет містить матеріал для естетичного розвитку та формування естетичного смаку школярів [3, 5, 6].

В процесі вивчення розділів програми «Особиста гігієна», «Догляд за одягом і взуттям», «Догляд за житлом», «Культура харчування», «Культура поведінки», «Родина. Родинні стосунки» учні одержують знання щодо прийнятих у суспільстві норм та еталонів поведінки, знайомляться з особливостями родинних стосунків, а також культурою харчування, нормами етикету, благоустроєм та озелененням приміщень і територій.

Формування естетичного смаку розумово відсталих школярів на уроках соціально-побутового орієнтування має специфічні особливості, які визначаються змістом та умовами навчальної діяльності на даних уроках. На відміну від уроків мови і літератури, образотворчого мистецтва та багатьох інших предметів, де в учнів формуються уявлення про

такі естетичні категорії, як прекрасне і потворне, величне і низьке, трагічне і комічне та багато інших, на уроках соціально-побутового орієнтування виникає можливість розкрити і показати взаємовідносини між побутом людини і красою. І це цілком закономірно, адже сприйняття і розуміння людиною прекрасного виникло, головним чином, у процесі побутово-трудової діяльності. У праці та створенні власного побуту людина має отримувати задоволення від успішних творчих, фізичних і розумових зусиль, від корисного вдосконалення оточуючого, виготовлення предметів побуту, приготування їжі, перетворення докільця за власним смаком та відповідно до естетичних норм, прийнятих у суспільстві. Як свідчать дослідження, діти з нормальним розвитком більшість соціально-побутових навичок отримують, спілкуючись з дорослими та однолітками, виконуючи певні обов'язки в сім'ї та школі, опановують норми поведінки та спілкування у різних ситуаціях. Особливості розвитку розумово відсталих дітей впливають на повноцінний розвиток та набуття необхідних знань та навичок, які потрібні їм для організації самостійної життєдіяльності. В зв'язку з цим, особливо важлива роль цілеспрямованого організованого виховання та навчання на уроках соціально-побутового орієнтування.

Аналіз літературних джерел дозволив нам визначити педагогічні умови, реалізація яких забезпечить поетапне формування естетичного смаку у розумово відсталих учнів, з подальшим використанням ними набутих знань у власному житті [2,3,5]:

- максимальна активізація і корекція пізнавальної діяльності учнів при сприйнятті, засвоєнні знань, на уроках соціально-побутового орієнтування, через показ життєвої значущості відповідних знань, пробудження і стимулювання інтересу, знайомство із еталонами прийнятими у суспільстві, постановки різноманітних навчальних завдань (на порівняння, конкретизацію, узагальнення, пояснення, введення словників естетичних термінів);
- розвиток уміння аналізувати та оцінювати сприйняте шляхом розвитку естетичного судження, перебудова мотиваційної сфери у формуванні уподобань дитини методом зіставлення та поєднання естетичних знань, спонукання учнів до аналізу, із концентрацією уваги на естетичному боці сприйнятого (виділення властивостей, характеристика сприйнятого, призначення тощо);
- максимальна орієнтація роботи на уроках соціально-побутового орієнтування на естетично спрямовану діяльність;
- реалізація у роботі сучасних інноваційних технологій естетичного спрямування (використання комп'ютера, сучасних побутових приладів);
- узгоджений взаємозв'язок уроків соціально-побутового орієнтування та різних форм позаурочної діяльності учнів естетичного спрямування (самостійне виконання домашнього завдання, екскурсії, робота гуртків, виконання побутових обов'язків в позаурочний час, участь у шкільних заходах тощо).

При організації уроків соціально-побутового орієнтування слід враховувати практичну направленість занять, варіативність змісту та форм, враховувати індивідуальні та типологічні особливості учнів [4, 6].

Визначаючи місце і обсяг навчального матеріалу, вчитель повинен орієнтуватися на вимоги до знань і умінь зазначених у відповідному розділі програми, а також на рекомендації, які прописані у пояснювальній записці. Враховувати, що з кожним роком матеріал ускладнюється і має будуватися за концентричним принципом. Це вимагає ускладнення методів та прийомів, що використовуються в навчальному процесі.

Організація уроків соціально-побутового орієнтування, спрямованих на формування естетичного смаку розумово відсталих школярів, має специфічні особливості, які визначаються змістом та умовами їхньої навчальної діяльності. На цих уроках, на відміну від уроків мови і літератури, образотворчого мистецтва та багатьох інших навчальних предметів, де в

учнів формуються уявлення про такі естетичні категорії, як прекрасне і потворне, величне і низьке, трагічне і комічне та багато інших, виникає можливість розкрити і показати їм взаємовідносини між побутом людини і мистецтвом. І це цілком закономірно, адже сприйняття і розуміння людиною прекрасного виникло, головним чином, у процесі побутово-трудової діяльності. Відомо, що у праці та створенні власного побуту людина діставала задоволення від успішних творчих, фізичних і розумових зусиль, від корисності вдосконалення оточуючого, виготовлених предметів побуту, перетворення довкілля за власним смаком та відповідно до норм прийнятих у суспільстві.

Формуючи естетичний смак учнів на уроках соціально-побутового орієнтування, не слід забувати про спеціальний одяг (фартушки або халати). Добре було б, щоб учитель і діти, проявивши творчість, виготовили свій власний спецодяг, оздобивши його відповідним чином, можливо, створивши власну емблему свого класу. Це може бути цікава вишивка, наліпка або аплікація з тканини. В такому одязі учні з великим задоволенням працюватимуть, адже він не лише захищатиме від забруднення, а й прикрашатиме, тобто виконуватиме естетичну функцію, що сприяє формуванню естетичних смаків учнів, розвитку їхнього творчого потенціалу. Навіть така дрібничка в поєднанні з іншими складовими не лише розвиває смаки, а й сприяє розвитку особистості.

Однією з проблем в організації уроків соціально-побутового орієнтування є недостатній рівень оснащення спеціальних класних кімнат. Зважаючи на важливу роль цих уроків в розвитку дітей, цій проблемі слід приділяти більше уваги. Перша і необхідна умова – просторий, світлий клас, оснащений сучасними зручними меблями. У такому приміщенні учні з великим задоволенням будуть навчатися та працювати. У створенні естетичних умов не меншу роль відіграє краса і зручність обладнання. Тому обов'язковою умовою обладнання кабінету соціально-побутового орієнтування має бути сучасні побутові прилади: плита, мікрохвильова піч, праска, пральна машина, пилосос, тостер, м'ясорубка, блендер, бутербродниця тощо. Тобто ті прилади, які використовують у побуті сучасні господині. Крім того, потрібно навчити учнів вмінню культурно з ними працювати, так, щоб все було в порядку, стояло на своїх місцях, щоб усе було під руками і нічого не заважало, тобто приділяти увагу правильній естетичній організації робочого місця.

Велику роль в організації уроків відіграє якісне освітлення. Якщо робоче місце добре освітлене, – менше втомлюються очі, помітно підвищується активність школяра, його успіхи в побутовій діяльності. Позитивно впливає на людину гармонія кольорів, негативно – грубе поєднання кольорів. Кожен колір здійснює психофізіологічний і емоційний вплив на людину. Одні кольори заспокоюють, інші збуджують. Тому фарбуючи стіни кабінету соціально-побутового орієнтування, потрібно уникати занадто яскравих, темних кольорів, поєднання різнокольорових фарб. Краще використовувати пастельні тони: зелені, персикові, жовті, пісочні, які мають теплі відтінки. Вікна можна прикрасити сучасними гардинами або жалюзі. Не слід забувати про елементи декору, зокрема, використання кімнатних рослин. Вони додають приміщенню затишку і створюють привабливий декоративний ефект. Від вазонів діти будуть отримувати не тільки естетичну насолоду, а й вчитися доглядати за ними, розвивати в собі риси турботливості про іншого.

Усе це слід враховувати при оформленні кімнати соціально-побутового орієнтування. Раціональне, сучасне, зі смаком оформлене приміщення забезпечить одну з важливих умов побутової діяльності, один із суттєвих факторів естетичного впливу на школяра, через який учитель виховує естетичні смаки кожного учня.

Естетична організація та упорядкування уроків соціально-побутового орієнтування сприятиме більш досконалому засвоєнню розумово відсталими дітьми даного курсу, створить умови для успішного естетичного розвитку, теоретичної та практичної підготовки випускників спеціальної школи до самостійного життя.

З метою підвищення ефективності процесу формування естетичного смаку учнів на уроках соціально-побутового орієнтування доцільно звернути увагу на вирішення таких завдань у навчально-виховному процесі, як збагачення рівня загальної культури учнів; формування естетичного ідеалу; ознайомлення учнів з критеріями краси, які існують у суспільстві; розвиток естетичних почуттів, духовно-естетичних потреб учнів; розвиток умінь сприймати і оцінювати красу; розвиток бажання створювати красу власними руками.

Міцні знання, уміння й навички учні набувають у процесі активної пізнавальної діяльності, важливим збудником якої є інтерес. Щоб підтримати цей інтерес на уроках соціально-побутового орієнтування слід використовувати різні форми зацікавленості: дидактичні і сюжетні ігри, вірші, ребуси, ігрові і цікаві ситуації. Не менш корисними можуть бути вправи, в яких передбачається оригінальне розв'язування нестандартних задач, вибір раціональних способів вирішення завдань, порівняння, доведення. Вони потребують від кожного учня вищого ступеня творчої активності, гнучкості мислення.

Оскільки пізнавальний інтерес багатогранний, він може:

- 1) виступати як зовнішній стимул процесу засвоєння, як засіб активізації цього процесу;
- 2) як мотив пізнання, стикаючись та взаємодіючи при цьому з іншими мотивами.

Для успішного засвоєння учнями знань, умінь і навичок та підвищення зацікавленості до навчання рекомендуємо використовувати у процесі навчання дидактичні ігри, комп'ютерні ігри, відеофільми, практичні роботи, конкурси. При використанні практичних завдань, для їх ефективного впливу на знання, уміння, та навички учнів, слід притримуватися деяких методичних рекомендацій:

- практичні завдання та вправи можна застосовувати на всіх етапах навчання, на будь-якому етапі -- вони можуть використовуватися при поясненні нового матеріалу, для закріплення матеріалу тощо;
- завдання можна використовувати та підбирати по кожній темі предмета;
- потрібно дотримуватися послідовного переходу від простих завдань до складних;
- необхідно враховувати особисті якості та рівень розвитку кожного учня, підбирати різні варіанти завдань з різними ступенями складності.

Структуру заняття з соціально-побутового орієнтування обирають відповідно до теми, мети та методичних прийомів.

При проведенні кожного із занять доцільно визначити три основних групи взаємопов'язаних завдань:

Освітні завдання, для реалізації яких вчителю необхідно здійснювати керівництво пізнавальною діяльністю розумово відсталих учнів, стимулювати навчально-пізнавальну діяльність учнів, для оволодіння знаннями та навичками;

Корекційно-розвиваючі завдання передбачають цілеспрямований розвиток розумово відсталих учнів (пам'яті, уваги, емоційно-вольових якостей, працелюбності);

Виховні завдання направлені на формування позитивних якостей особистості, естетичного смаку та культури розумово відсталих учнів.

Організація уроків соціально-побутового орієнтування, спрямованих на формування естетичного смаку, має відбуватися за певними етапами, кожен із яких характеризується певними цілями та завданнями, відповідними формами та методами організації пізнавальної і практичної діяльності на уроках соціально-побутового орієнтування.

Перший етап має бути спрямований на накопичення естетичних знань: формування позитивного ставлення до уроків соціально-побутового орієнтування; розширення практичного досвіду дітей, їх знань та уявлень про естетичні властивості предметів, організацію засвоєння дітьми уявлень про естетичні еталони; розвиток у дітей відчуття потреби в естетичній насолоді, пізнанні, удосконаленні оточуючого реалізуваня шляхом активізації,

корекції й спеціального спрямування пізнавальної діяльності школярів. Другий етап переважно має передбачати формування уподобань особистості дитини, її естетичних ідеалів та почуттів: розвиток уміння давати власну естетичну оцінку сприйнятим явищам та об'єктам; уміння виділити естетичні якості сприйнятих об'єктів, уміння співвідносити з естетичним ідеалом. Провідною умовою цього етапу була спрямованість пізнавальної діяльності на розуміння естетичного образу сприйнятого, уміння виділяти, знаходити, упізнавати та усвідомлювати естетичні характеристики.

На третьому етапі основні зусилля спрямовуються на розвиток уміння реалізації власних смакових уподобань у практичній діяльності, прояв елементів творчості і фантазії, якісне та творче виконання самостійних робіт: завдання спрямовані на формування уміння реалізації смакових уподобань у практичній діяльності, з урахуванням естетичних характеристик (форми, розміру, кольору і т.п.), поглиблення особистісної мотивації й поступове зростання рівня самостійності учнів. Звертають також увагу на розвиток стійкої пізнавальної зацікавленості і самостійності у виконанні творчих завдань. Особливу увагу треба приділяти розвитку уміння елементарного творчого мислення учнів та уміння реалізації власних задумів у практичній діяльності.

Література:

1. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності. – К.: Радянська школа, 1998. – 128 с.
2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе /под. ред. В. В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 416 с.
3. Гіренко Н. А. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі. Методичні рекомендації для студентів дефектологічних факультетів. –Слов'янськ, 2011. – 130 с.
4. Дмитрієва І. В. Специфіка естетичного виховання у спеціальній школі для дітей з вадами розумового розвитку / І. В. Дмитрієва // Наука і сучасність: зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Том 54. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 41-50.
5. Павлова Н. П. Система социально-бытовой ориентировки учащихся вспомогательной школы// Дефектология. – 1991. №1. – С. 53-58.
6. Методичні вказівки до занять з СПО в допоміжній школі / Укл. Мерсіянова Г. М. –К.: РУМК МНО, 1989. – 76 с.